

УДК 159.9: 81'23

ЕМОЦІЙНЕ СПРИЙНЯТТЯ ТЕКСТУ КАЗКИ ЧИТАЧАМИ- ПІДЛІТКАМИ

кандидат філологічних наук, доцент, Сапригіна Н. В.

<https://orcid.org/0000-0001-7302-0959>

e-mail: ninavadimovna@ukr.net

студентка, Трачук К. І.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна,
Одеса

Емоційний стан школярів 7 класу перед читанням казки перевірявся тестом тривожності (Р. Теммл, М. Дорки, В.Амен); розглядалась самооцінка емоцій підлітків на початку, в середині та в кінці читання. Дані про емоції підлітків оброблялись за допомогою аналізу вмісту, методу рецензування та масштабування. У випробовуваних тривожний стан середнього та високого рівня, їх емоції до читання казки були негативними. Ми виділили групи творчих читачів, активних, пасивних та нечитаючих. Тільки творчі читачі змогли зрозуміти підтекст казки. В кінці читання емоції змінилися на позитивні. У групі дорослих експертів на початку читання емоції були позитивними, наприкінці - більш інтенсивними позитивними. Таким чином, ідея про те, що художня література здатна викликати позитивні емоції у читачів, підтверджується.

Ключові слова: психолінгвістика, розуміння, рівні читачів, підтекст, негативні емоції, позитивні емоції, тривога, контент-аналіз, шкалювання.

кандидат филологических наук, доцент, Сапрыгина Н. В.; студентка, Трачук К. И., Эмоциональное восприятие текста

сказки читателями-подростками / Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, Украина, Одесса

Эмоциональное состояние школьников 7 класса перед чтением сказки проверялся тестом тревожности (Р. Тэммл, М. Дорки, В. Амен) рассматривалась самооценка эмоций подростков в начале, в середине и в конце чтения. Данные об эмоциях подростков обрабатывались с помощью анализа содержания, метода рецензирования и масштабирования. У испытуемых тревожное состояние среднего и высокого уровня, их эмоции к чтению сказки были отрицательными. Мы выделили группы творческих читателей, активных, пассивных и нечитающих. Только творческие читатели смогли понять подтекст сказки. В конце чтения эмоции изменились на позитивные. В группе взрослых экспертов в начале чтения эмоции были положительными, в конце - более интенсивными положительными. Таким образом, идея о том, что художественная литература способна вызвать положительные эмоции у читателей, подтверждается.

Ключевые слова: психолингвистика, понимание, уровни читателей, подтекст, отрицательные эмоции, положительные эмоции, тревога, контент-анализ, шкалирование.

*N. V. Saprygina, PhD in Philological Sciences, Associate Professor;
K. I. Trachuk, Emotional perception of fairy tale text by teenage readers
/ Odessa Mechnikov National University, Ukraine, Odessa*

The emotional state of 7th grade schoolchildren before reading a fairy tale was tested by the test of anxiety (R. Temml, M. Dorky, V. Umen); self-assessment of teenagers' emotions at the beginning, in the middle and at the end of reading was considered. Data on teenagers' emotions were processed by content analysis, peer review method, and

scaling. The subjects have a state of anxiety of medium and high levels, their emotions before reading the fairy tale were negative. We have identified groups of creative readers, active, passive and non-readers. Only creative readers were able to understand the subtext of the tale. At the end of the reading, emotions changed to positive ones. In the group of adult experts, at the beginning of reading, emotions were positive, at the end - more intense positive. Thus, the idea that fiction is capable of generating positive emotions in readers is confirmed.

Key words: psycholinguistics, understanding, levels of readers, subtext, negative emotions, positive emotions, anxiety, content analysis, scaling.

Вступ. Вивчення емоційної сторони сприйняття текстів читачами актуально у сучасному інформаційному просторі ЗМІ, де активно створюються емоційно забарвлені тексти реклами та повідомлень, скерованих на створення єдності суспільства через його позитивні цінності.

Слідом за Аристотелем з його теорією катарсису літературознавці вважають, що художні тексти (ті, які називають «хорошими», «видатними», «класичними») здатні генерувати позитивні емоції. Вплив таких текстів на маси перевірено спостереженнями і підтверджується думками авторитетних людей зі світу мистецтва – артистів, режисерів, для яких художній текст є почасти матеріал, з яким вони працюють, а також письменниками, що розповідають, які книги вплинули на їх творчість.

Питання про вивчення сприйняття і впливу тексту математичними засобами було поставлено дослідженнями Ніколая Рубакіна [1] на початку 20 століття. Н.А. Рубакін пропонував випробуваним характеризувати їх сприйняття текстів засобом

шкалювання. Дослідження сприйняття лінгвістичного матеріалу і текстів продовжилися у школі А.Р.Лурія [2]. Для дослідження емоцій при сприйнятті текстів і окремих слів А.Р. Лурія використовував поліграф.

У психоаналітичній школі приділялася увага асоціаціям, викликаним текстом, і їх зв'язком з несвідомим – індивідуальним і колективним (З.Фрейд [3], К.Г.Юнг [4], М.-Л. фон Франц [5]). Це був ідіографічний підхід – реєструвалася унікальна інформація змісту сновидінь і асоціації, викликані текстами; здійснювався пошук зв'язку цього змісту та образів з біографією та переживаннями індивіда. Зміст і смисл сновидінь зіставлявся з культурологічними унікальними даними – обрядами, міфами, казками, авторськими художніми творами. Статистика і графіки не використовувалися. Інтерпретацію проводив не читач, а психолог з його більш ґрунтовною культурною підготовкою.

У руслі крос-культурної психології сприйняття художнього тексту досліджував Ф. Ч. Бартлетт [6], який виявив вплив індивідуальних схем запам'ятовування на розуміння та відтворення тексту індіанського фольклору. .

У другій половині 20 століття, зі становленням дисципліни психолінгвістики стали з'являтися роботи Чарльза Осгуда, де сприйняття лінгвістичного матеріалу читачами підлягало шкалюванню. Метод семантичного диференціала Ч. Осгуда [7] поєднував у собі простоту і наочність. Ч. Осгуд виявляв семантичні компоненти значення окремих слів, а саме силу, активність, оцінку, з точки зору сприймання слів звичайними носіями різних мов; складав відповідні словники, але не поширював дослідження на сприймання текстів. Вважаємо важливим виділення Ч. Осгудом

афективного компонента значення слова як таке, що має значний вплив.

Дослідники психолінгвістики тексту в основному зосередилися на сприйнятті когнітивного боку повідомлення – а саме розуміння (див. огляд робіт у статті Т. В. Кружилиної [8]), при тому, що у когнітивному аспекті процес розуміння – це інтеріоризація перш за все змісту і лише в малому ступені – смислу. Однак, якщо мова йде про художні тексти, емоційна сторона повідомлення не менш важлива, ніж когнітивна, бо разом з образами створює художнє враження, без якого смисл є неповним і яке є основою впливу. Емоційні особливості сприймання та впливу художнього тексту досліджені недостатньо.

Л. С. Цветкова [9], продовжуючи ідеї Лурія, використала для характеристик читацького сприйняття тексту декілька рівнів відповідно до глибини розуміння текстів. Спираючись на ідею виділяти читачів за рівнями розуміння, ми виділили наступні групи читачів: креативні, активні, пасивні, нечитачі [10].

З. Фрейд висунув поняття сублімації – психологічного захисту, при якій негативні емоції, пов'язані з забороненими темами, переробляються в позитивні в ході мистецької творчості [11]. Якщо читання літератури – це співтворчість, то аналогічний процес переробки негативних емоцій на позитивні повинен відбуватися у читача.

В руслі психологічних наук виник напрям практичної психології «казкотерапія» [12], який передбачає використання казок і притч під час психологічного консультування. В основі метода лежить метод позитивної психотерапії Н. Пезешкіана [13] та його ідея, що тексти у жанрі казки володіють позитивним психотерапевтичним

впливом. Однак негативні та позитивні емоції читачів і слухачів не вимірювалися.

Серед сучасних українських психологів проблему емоційного сприймання та впливу художньої літератури на читача, здійснивши дослідження методом семантичного диференціалу, розглядав Н. Н. Тепляков [14]. Однак дослідник не зосереджувався саме на емоціях читачів, але аналізував переважно несвідомі складові цінностей читачів, які впливали на їх сприйняття та розуміння текстів. У нашому дослідженні ми використовували анкетування, пропонуючи читачам висловити, які емоції у них виникали при читанні одного з віршів Александра Блока, де почуття до жінки-адресату змінюються в ході сюжету, і які емоції можуть бути у героїв віршу [15].

Мета статті – описати результати формуючого психолого-педагогічного експерименту, які служили би аргументом для доказу того, сприйняття тексту у жанрі казки викликає зміну негативних емоцій на позитивні.

Для цього виконали наступні **завдання**.

1. Аналіз проблеми вивчення емоційного сприйняття художніх творів психологами і психолінгвістами (див. вище).
2. Проведення експерименту з впливу казкової історії на читачів-підлітків.
3. Аналіз результату експерименту.

У нашому дослідженні ми приступили до перевірки гіпотези про позитивний емоційний вплив казок.

Слідуючи ідеям Н. А. Рубакіна, ми склали просту анкету, де читач міг вказати на свої емоції на початку, в середині і в кінці твору. В анкету включили і інші питання, націлені на концентрацію уваги до тексту і поглиблення розуміння (загалом 11 питань, відповіді у відкритій формі). Випробуваними були школярі-

семикласники однієї з шкіл міста Одеси, кількість учнів – 31, 14 хлопців, 17 дівчат. Середній вік школярів – 12, 5 років. Ми здійснили психолого-педагогічний формуючий експеримент з метою позитивного впливу казки на юних читачів. Для контент-аналізу даних і для порівняння сприйняття казки підлітками та дорослими ми використали групу експертів – 5 жінок у віці 60-62 роки, які мали літературне обдарування та були членами літературної студії.

Школярам було оголошено, що у місті проходить фестиваль казок, тому вони будуть працювати з казкою, яка одержала 1 місце на конкурсі казок, який проводила радіостанція «Гармонія світу». Це була казка Ірини Петрової «Ніч див». У сюжеті казки хлопчик Петя, приблизно 10 років, переживає, що його сестричка Глаша не вірить у Діда Мороза. Петя зустрічає тварин, що розмовляють, – kota, собаку та ворона. Ворон подарував Петі гілочку, про яку сказав, що це чарівна паличка. Біля дому Петя побачив швидку допомогу. Маленьку дівчинку, подружку його сестрички, несли до лікарні. Хлопчик поклав чарівну гілочку на носилки з побажанням, щоб дівчинка одужала. Вдома сестричка Глаша радісно розповіла, що прилітав янгол, який зробив так, щоб її лялька співала. Казка нестрого відповідає жанру – в ній є ліричні настрої, які читач може спроецювати на себе.

Для виявлення емоційного стану школярів-читачів ми використали методику Р. Теммла, М. Доркі, В. Амен «Веселий-сумний» («Обери потрібне обличчя»). Крім настрою, методика дає можливість охарактеризувати стан тривожності випробуваних. Після тестування підліткам дали прочитати казку «Ніч див» з проханням відповісти на питання анкети.

Згідно з даними тестування, у більшості підлітків простежується високий рівень тривожності (54%) або середній з тенденцією до високого (46%).

Найменшу тривожність викликають ситуації "Прийом їжі", "Умивання", "Підліток і мама з молодшим дитиною", "Одягання". Це можна пояснити тим, що матеріальне забезпечення дітей хороше, матеріальні проблеми в сім'ях вирішуються, немає напруги в сім'ях через наявність молодших дітей. Середній рівень тривожності викликають ситуації "Дитина з батьками", "Гра зі старшими дітьми", "Збирання іграшок", "Ігнорування". Це можна пояснити тим, що у багатьох респондентів напружені відносини з батьками та зі старшими підлітками. Високий рівень тривожності викликають ситуації: "Сон на самоті", "Ізоляція", "Докір", "Агресивний напад". Найбільшу тривогу випробовувані відчувають, коли вони виявляються об'єктами агресії, і, судячи з тесту, це відбувається часто (рис. 1).

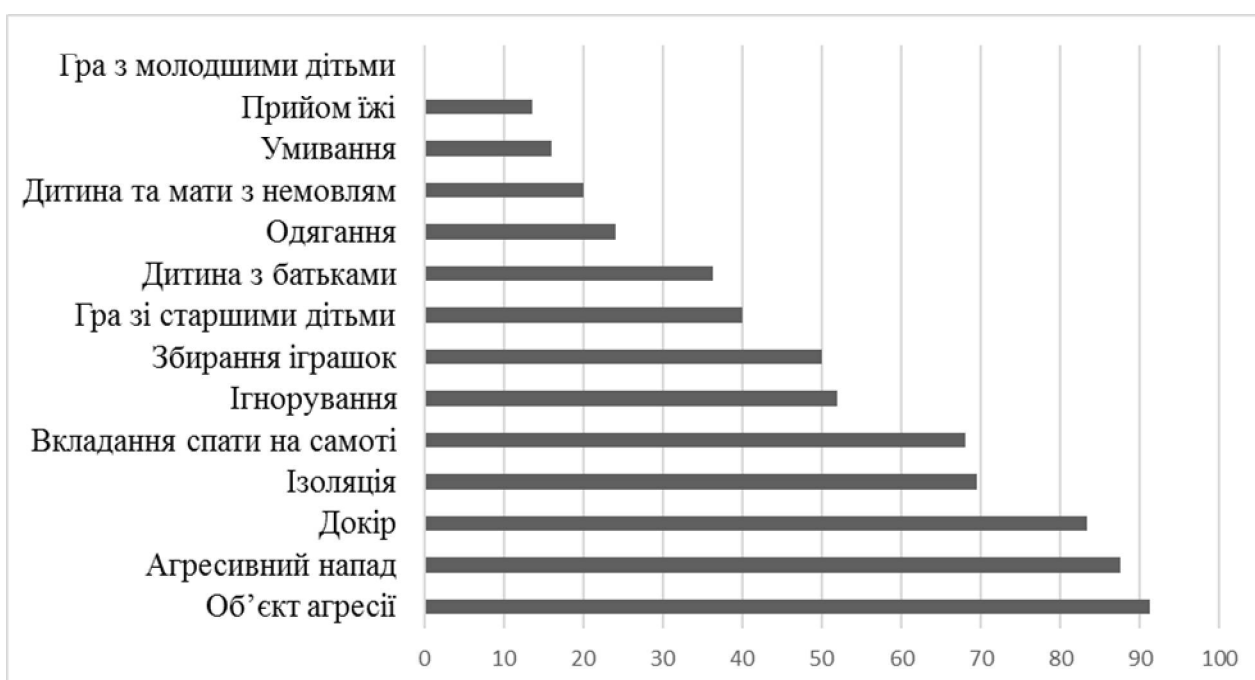

Рис. 1. Рівні тривожності у різних конфліктних ситуаціях читачів- підлітків за методикою «Веселий-сумний»

За результатами тестування рівнів тривожності та виявлення конфліктних ситуацій читачів-підлітків можемо зробити висновок про перевагу негативних емоцій у цих читачів перед початком читання казки.

Для виявлення формуючої ролі казки ми використали контент-аналіз анкет. Читачі-експерти виставляли бали від 0 до 5 за кожну відповідь школярів стосовно смислу казки в залежності від адекватності та вдалості відповіді.

В результаті переведення вільних відповідей у бали ми одержали наступні групи читачів-підлітків:

- креативні читачі – такі, що добре розуміють текст і можуть його продовжувати та розвивати; їх відповіді експерти оцінили на 4-5 балів, 2 особи

- активні читачі, які показали адекватне розуміння та уважність до деталей, їх відповіді одержали 4 бали – 14 осіб;

- пасивні читачі, які не вдумувалися у текст, керувалися формальними ознаками смислу, наприклад, якщо в тексті говориться про чарівну паличку, то пасивні читачі відповіли, що диво сталося завдяки паличці, хоч насправді ми не знаємо, чи була гілочка чарівною; відповіді на 4-3 бали – 11 осіб;

- нечитачі, які дали безглузді, неадекватні, незакінчені відповіді, бо не можуть зосередитися на тексті (відповіді на 3, 2 та 0) – 4 особи.

Креативні підлітки-читачі надавали більш розгорнуті, емоційно наповнені відповіді на питання, ніж ті, хто продемонстрував середній рівень сприйняття казки. Відповіді креативних читачів відображали більш усвідомлене читання твору та глибше його розуміння, більш розвинуту емоційну зрілість, вони описували свої емоції та почуття в процесі читання. У відповідях цих респондентів

спостерігалася включеність у сюжет історії під час читання, виражалася емоційна та дієва емпатія, бажання допомогти героям у складній ситуації.

Так, один з них вважає, що найгірше в історії – те, що знайома Глаші захворіла, ситуація покращилася завдяки вірі у диво. Цей підліток вважає, що найважливіше диво – подальше щастя дівчинки, яка захворіла, в його емоціях виражається активне співчуття. Інший випробуваний думає, що найгіршим у казці є невіра Глаші та Петі у диво через непомічання його навколо, причина покращення ситуації – те, що крук відкрив хлопчику очі та допоміг повірити в диво. Найважливішим дивом цей респондент вважає розмови Петі з тваринами. Обидва креативні читачі надали стверджувальну відповідь на питання, чи допомагають казки у складній ситуації. Обидва креативні читачі побачили підтекст казки. Серед інших читачів підтекст не виявив ніхто.

Пасивних читачів характеризують стереотипні відповіді і такі, які можна дати, поверхово переглядаючи текст. Деякі відповіді свідчать про інфантильне мислення, яке властиве дошкільнятам (вони часто невірно вживають слова «тому що»), – питання про причину подій переплутали з обставинами подій.

У нечитачів спостерігається мозаїчне мислення, неможливість зосередитися, дочитати текст, який вони сприймають фрагментарно. Шукають підказки, тому їх відповіді не дописані.

Дорослих читачів-експертів віком більше 60 можна вважати креативними читачами. Ми протестували наших експертів на рівні тривожності за методикою Спілбергера –Ханіна (SPAI). Виявились особистості з середньою ситуативною тривожністю – 3, з високою – 2, з середньою особистісною тривожністю – 4, з високою – 5, низьких показників немає. Відсутність низьких показників ми

пояснюємо ситуацією з пандемією. Як відомо, висока тривожність може бути патологічною особливістю, а може також бути нормою, і ця риса притаманна креативним особистостям.

Відповіді дорослих на анкети суттєво відрізняються від відповідей підлітків. У всіх дорослих читачів ми спостерігаємо виявлення переносного смислу і підтексту казки. Причини появи дива ніхто не знає. Диво було тільки в душі хлопчика. Причина дива – янгол та Бог, які заподіяли, щоб хлопчик розумів мову тварин, чудовий світ навколо нас, сам хлопчик, його співчуття та готовність допомогти. Найбільше диво – сама душа хлопчика, у хлопчика розкрилися очі, він став більше розуміти оточуючих, в нього відбулося розширення свідомості, виросло співчуття до інших, хлопчик подорослішав. Казка вписується у систему цінностей дорослого читача. Емоції позначаються включеними в когнітивний компонент – «розуміння», «надія».

Для того, щоб відповісти на питання, як змінюються емоції випробовуваних після читання казки, емоції було закодовано таким способом – негативні помірні: -1, негативні сильні: -2, -3; позитивні помірні: +1, позитивні сильні: +2, +3. На питання, які почуття ви відчували на початку читання казки, більшість читачів написали про переживання помірно негативних емоцій, таких як «смуток», «задумливість», «нерозуміння», що позначаються як -1. Також на питання про переживання під час читання казки у середині зустрічалися відповіді, такі як «інтерес», «відчуття дива», а також «нерозуміння». Під час читання казки у середині підлітки переживали різні емоції та почуття, але більшою мірою в них зустрічалися позитивні та нейтральні почуття. На питання, які емоції відчували в кінці читання казки, більшість відповіла «радість».

Емоції дорослих читачів на початку казки – інтерес (5 інформантів, +1); в середині надія (2 інформанти, +1), тривога (3 інформанти, –2), в у кінці – розуміння (2 інформанти, +1), співчуття (2 інформанти, +2), задоволення (1 інформант, +3). Знаходимо середній бал для емоцій на початку, у середині, у кінці читання. Одержуємо наступний графік, де вказано три точки емоційного стану кожної групи читачів, а саме: на початку, в середині та у кінці читання казки. Наочно видно наростання позитивних емоцій у обох груп читачів (рис. 3).

На відміну від емоцій підлітків початок читання дорослих супроводжується позитивом, у кінці – більш високий, ніж у початку, позитив (рис.2).

Констатуємо, що психологічний ефект казки діє так, що створює позитивні емоції у кінці тексту незалежно від того, які вони були на початку.

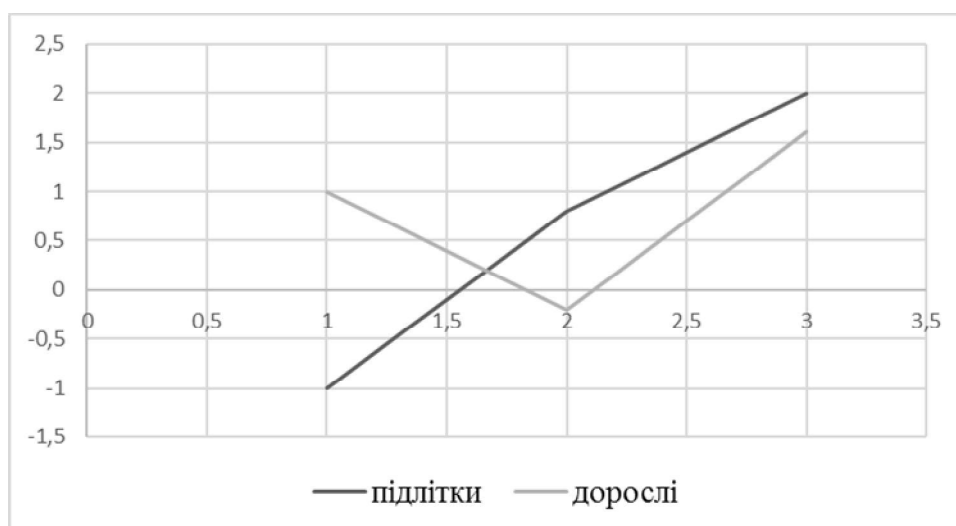

Рис. 2. Емоції підлітків та дорослих читачів казки «Ніч див»

Висновки. В результаті дослідження ми одержали аргумент для підтвердження гіпотези, що від впливом читання казки емоції

читачів як підліткової так і дорослої групи змінюються з негативних на позитивні.

Логіка підказує, що напрямки наступних досліджень можуть бути різноманітними: взаємозв'язок емоційного сприйняття та розуміння текстів, взаємозв'язок емоційного сприйняття та образів тексту, емоційне сприйняття та вплив конкретних прийомів казки, емоційне сприйняття та вплив конкретного казкотерапевтичного матеріалу.

Література:

1. Рубакин, Н.А. (1977). *Психология читателя и книги: Краткое введение в библиологическую психологию*. Москва: Книга.
2. Лурия, А. Р. (2009). *Основные проблемы нейролингвистики*. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ».
3. Freud, S. (2010). *The interpretation of dreams*. Strachey, James. New York: Basic Books A Member of the Perseus Books Group.
4. Jung, C. (1959). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Collected Works, Volume 9, Part 1. Princeton University Press.
5. Franz, M.-L. von (1987). *Interpretation of Fairytales*. Dallas, Spring Publications.
6. Bartlett, F. (1995). *Remembering; A Study in Experimental and Social Psychology*. Cambridge.
7. Osgood, C. E., Suci, G., Tannenbaum, P. (1957). *The Measurement of Meaning*. University of Illinois Press.
8. Кружилина, Т.В. (2012). Текст как психолингвистический феномен. *Вестник Тверского государственного университета. Серия "Филология"*. № 10. Выпуск 2. С 192-198.

9. Цветкова, Л.С. (1995). *Мозг и интеллект: Нарушение и восстановление интеллектуальной деятельности*. Москва : Просвещение: АО «Учеб.лит.».
10. Сапрыгина, Н.В. (2012) *Психолингвистика художественного текста: коммуникация автора и читателя*. Одесса, Астропринт.
11. Freud, S. (1961) 'Civilization and Its Discontents'. Complete Psychological Works of Sigmund Freud – The Future of an Illusion, Civilization and its Discontents, and Other Works, trans. by James Strachey. Hogarth Press; London, vol. XXI, 79–80.
12. Кузьмин, Д. А. (2015) Сказкотерапия как метод культурно-психологического воздействия на личность: история и эволюция. *Вестник Московского государственного университета культуры и искусств*. № 5 (67), 159-165.
13. Peseschkian, N. (1986). *Oriental Stories as Tools in Psychotherapy: the Merchant and the Parrot*. Springer-Verlag.
14. Тепляков, Н.Н. (2016). Этические и эстетические нарративы классической литературы в пространстве исторических эпох. *Історична психологія та мультикультурність: збірник статей III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Пізнавальний та перетворювальний потенціал історичної психології як науки», присвяченої 25-й річниці заснування наукової школи історичної психології в ОНУ імені І. І. Мечникова (1 лютого-1 березня 2016 року)*. Одеса, Одеський національний університет, 130-135.
15. Сапрыгина, Н.В. (2007) .Метатекст и адресат стихотворения А. Блока «О нет! не расколдуешь сердца ты...» *Русистика и современность. Литературоведение. Сб.ст. по материалам IX Международной конференции, посвящённой 100- летию со дня*

рождения академика Д.С. Лихачёва. – Одесса: Астропринт, 115-124.

References:

1. Rubakin, N.A. *Psihologija chitatelja i knigi: Kratkoe vvedenie v bibliologicheskiju psihologiju* [The Psychology of the Reader and the Book: A Brief Introduction to Bibliological Psychology]. Moscow, Kniga [Book] [in Russian].
2. Lurija A. R. (2009). *Osnovnye problemy nejrolingvistiki* [The main problems of neurolinguistics]. Moscow: LIBROKOM [in Russian].
3. Freud, S. (2010). *The interpretation of dreams*. New York: Basic Books A Member of the Perseus Books Group [in English].
4. Jung, C. (1959). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Collected Works, Volume 9, Part 1. Princeton University Press [in English].
5. Franz, M.-L. von (1987). *Interpretation of Fairytales*. Dallas, Spring Publications [in English].
6. Bartlett, F. (1995). *Remembering; A Study in Experimental and Social Psychology*. Cambridge [in English].
7. Osgood, C. E., Suci, G., Tannenbaum, P. (1957). *The Measurement of Meaning*. University of Illinois Press [in English].
8. Kruzhilina, T.V. (2012). Tekst kak psiholingvisticheskiy fenomen. [Text as a psycholinguistic phenomenon]. *Vestnik TvGU. Serija "Filologija"*. [Bulletin of Tver State University. Series "Philology"]. № 10. Vypusk [issue] 2, 192-198 [in Russian].
9. Cvetkova, L.S. (1995). *Mozg i intellekt: Narushenie i vosstanovlenie intellektual'noj dejatel'nosti* [Brain and Intelligence: Impairment and Recovery of Intellectual Activity]. Moscow, Prosveshhenie [in Russian].
10. Saprygina N.V. (2012) *Psiholingvistika hudozhestvennogo teksta: kommunikacija avtora i chitatelja* [Psycholinguistics of literary text:

communication between author and reader] Odessa, Astroprint . [in Russian].

11. Freud, S. (1961) Civilization and Its Discontents'. Complete Psychological Works of Sigmund Freud – The Future of an Illusion, Civilization and its Discontents, and Other Works, trans. by James Strachey. Hogarth Press; London, vol. XXI, 79–80 [in English].

12. Kuz'min, D. A. (2015) Skazkoterapija kak metod kul'turno-psihologicheskogo vozdeystvija na lichnost': istorija i jevoljucija. [Fairytale therapy as a method of cultural and psychological influence on the personality: history and evolution] *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta kul'tury i iskusstv* [Bulletin of the Moscow State University of Culture and Arts] № 5 (67), 159-165 [in Russian].

13. Peseschkian, N. (1986) *Oriental Stories as Tools in Psychotherapy: the Merchant and the Parrot*. Springer-Verlag [in English].

14. Tepljakov N.N. (2016) Jeticheskie i jesteticheskie narrativy klassicheskoj literatury v prostranstve istoricheskikh epoh. [Ethical and aesthetic narratives of classical literature in the space of historical epochs]. *Istorychna psykhologhiya ta mul'tykul'turnist' : zbirnyk statey III mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi «Piznaval'nyy ta peretvoryval'nyy potentsial istorychnoyi psykhologhiyi yak nauky», prysvyachenoyi 25 richnytsi zasnovannya naukovoyi shkoly istorychnoyi psykhologhiyi v ONU imeni I.I. Mechnykova (1 lyutoho-1 bereznja 2016 roku)*. [Historical psychology and multiculturalism: digest of articles of the III international scientific-practical Internet conference "Cognitive and transformative potential of historical psychology as a science", dedicated to the 25th anniversary of the scientific school of historical psychology at tyt Odessa Mechnikov University (February 1- March 1, 2016)]. Odessa, ONU [Odessa National University], 130-135 [in Russian].

15. Saprygina, N.V. (2007) Metatekst i adresat stihotvorenija A. Bloka «O net! ne raskolduesh' serdca ty...» [Metatext and addressee of the Alexander Blok's poem «O нет! не расколдуешь сердца ты...»] *Rusistika i sovremennost'. Literaturovedenie. Sb.st. po materialam IX Mezhdunarodnoj konferencii, posvjashhjonnoj 100- letiju so dnja rozhdenija akademika D.S. Lihachjova* [Russian studies and modernity. Literary criticism. Digest of articles based on the materials of the IX International Conference dedicated to the 100th anniversary of the birth of Academician D.S. Likhachev]. Odessa, Astroprint, 115-124 [in Russian].